

Development of leadership in adolescents-young people on the basis of a competency approach

Dilafroz ZIYADULLAEVA¹

Navoi State Pedagogical Institute

ARTICLE INFO

Article history:

Received October 2023

Received in revised form

15 November 2023

Accepted 25 November 2023

Available online

15 January 2024

Keywords:

youth leadership,
power,
social management,
leadership personality,
management model,
leadership competence.

ABSTRACT

This article analyzes the criteria for the selection and cultivation of the governing body, that is, the growing need for a leader youth, in the various system of life of society. Also, feedback is carried out on the phenomenon of the leader, the process of development of the science of social management, experiments on the formation of the professional characteristics of the leader in developed countries.

2181-1415/© 2023 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol4-iss10/S-pp39-42>

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Kompetensiyaviy yondashuv asosida o'smir-yoshlarda liderlikni rivojlantirish

ANNOTATSIYA

Kalit so'zlar:

yoshlar yetakchiligi,
hokimiyat,
sotsial menejment,
rahbar shaxs,
boshqaruv modeli,
yetakchilik layoqati.

Ushbu maqolada jamiyat hayotining turli tizimida boshqaruvchi kadr, ya'ni lider yoshlarga bo'lgan ehtiyoj tobora ortib borayotganligi, uni tanlash va yetishtirish mezonlari tahlil etiladi. Shuningdek, lider fenomeni, sotsial menejment fanining rivojlanish jarayoni, rivojlangan davlatlarda liderning kasbiy xususiyatlarini shakllantirish tajribalari haqida fikr-mulohazalar yuritiladi.

¹ Independent researcher, General pedagogy and psychology. Department, Navoi State Pedagogical Institute.

Развитие лидерских качеств у подростков на основе компетентностного подхода

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

молодежное лидерство, авторитет, социальный менеджмент, руководящая личность, модель управления, лидерские качества.

В данной статье осуществляется анализ растущей потребности в руководящем персонале, то есть молодых руководителях, в различных сферах жизнедеятельности общества, критериев их отбора и воспитания. Автор также рассматривает феномен лидера, процесс развития науки социального управления и опыт формирования профессиональных качеств лидера в развитых странах.

KIRISH

Jamiyat va alohida ijtimoiy tashkilotlar tomonidan muvaffaqiyatli rahbarlarni izlash va tanlashga doimiy ehtiyoj mavjud. Bugungi kunda yoshlar orasida yetakchilarni shakllantirish va rivojlantirishga alohida ahamiyat berilmoqda, chunki yoshlar mamlakat aholisining umumiy sonida ancha yuqori ulushni egallaydi va kelajakda ularning mamlakat taraqqiyotidagi roli yanada ortib boradi. Yoshlar yetakchiligining rivojlanishi ko'p jihatdan nafaqat mintaqaviy va milliy mehnat hamda bandlik bozorlaridagi, balki jahon siyosiy va iqtisodiy bozoridagi yuqori raqobat, mamlakat fuqarolari va kelajak avlodlari uchun munosib hayot sifatini ta'minlash zarurati bilan bog'liq. Shu munosabat bilan jamiyat uchun yangi yosh yetakchini shakllantirish vazifasi alohida ahamiyat kasb etmoqda.

ADABIYOTLAR SHARHI

Mazkur mavzu nafaqat ijtimoiy-gumanitar fan vakillari, balki amaliyot jarayonida juda katta tajribaga ega bo'lgan davlat arboblari tomonidan chuqur o'rganilganligini ko'rishimiz mumkin. Ana shu jihatlarni inobatga olib, mazkur mavzuni o'rganishda ilmiy-nazariy manbalarni ikki guruhga ajratish mumkin. Birinchisi bevosita manbalar bo'lib, unda yetakchi rahbar tanlash yoki rahbarlikka tanlanish masalalari yaxlitroq qamrab olinadi. Ikkinchisi bilvosita manbalar bo'lib, u turli shaxslar tomonidan va turli asarlarda qayd etilgan fikr-mulohazalarni o'z ichiga oladi va mohiyatiga ko'ra rahbarlikka oid qarashlarni ifodalasa-da, ko'proq rahbar shaxs xarakterining ayrim xususiyatlari to'g'risida ma'lumotlar beradi. Bunga asosan badiiy adabiyot asarlarini kiritishimiz mumkin.

Birinchi guruh manbalar tahlili shundan dalolat beradiki, rahbar va undagi yetakchilik xususiyatlarini shakllantirish masalalari Markaziy Osiyo mutafakkirlari tomonidan jamiyatning sohalari, ya'ni siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy nuqtai nazaridan tahlil etilganligini ko'rishimiz mumkin. Bunga qadimgi Xitoy faylasufi Konfutsiy, o'rta asrlarda yashab ijod etgan Abu Nasr Forobiy, Yusuf Xos Xojib, Abu Ali Hasan ibn Ali Tusiy – Nizomulmuluk, Kaykovus, Amir Temur, Mirzo Ulug'bek, Alisher Navoiy singari buyuk mutafakkir va allomalar, shuningdek, buyuk davlat rahbarlari tomonidan yozib qoldirilgan asarlar va ular tomonidan qoldirilgan ma'naviy-moddiy meroslarni keltirib o'tishimiz mumkin.

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA EMPIRIK TAHLIL

Lider qanday xususiyatlarga ega bo'lishi kerak? Yetakchilikning ya'ni liderlikning asosiy xususiyatlari quyidagilar [1]:

➤ mas'uliyatli va qiyin qarorlarni qabul qilish qobiliyati, ular uchun tegishli javobgarlikni o'z zimmasiga olish istagi;

➤ shaxsiy manfaatlar uchun emas, balki odamlarning umumiy manfaatlari haqida qayg'urish;

➤ odamlarni butunlay ixtiyoriy asosda boshqarish qobiliyati;

➤ xarizma va tabiiy ta'sir kuchiga ega bo'lish;

➤ guruh tomonidan yetakchiga bo'lgan ishonch va kuchli hokimiyat mavjudligi;

➤ xatolarni tan olish qobiliyati va mag'lubiyat uchun javobgarlikni o'z zimmasiga olish, bundan shaxsiy xatolarni qidirish.

Bir qarashda liderlik rahbarlik kabi ko'rinishi mumkin. Qisman to'g'ri, ammo ularning o'zaro farqli jihatlari mavjud.

*Birinchi*dan, lider har doim parda ortida va o'z-o'zidan aniqlanadi, rahbar esa rasmiy ravishda tayinlanadi.

*Ikkinchi*dan, rahbar u bilan chambarchas bog'liq bo'lgan ma'lum bir guruh vakili bo'lib, yetakchi, aksariyat hollarda, guruhdan ajraladi.

*Uchinchi*dan, liderning asosiy sohasi – bu shaxslararo munosabatlar, rahbar esa rasmiy munosabatlardir. Ammo rahbarning ixtiyorida juda ko'p tashqi ma'lumotlar mavjud, qonuniy sanksiyalarni qo'llash mumkin, ya'ni u rasmiy shaxs. Ilmiy tilda guruhga kuchli va ta'sir ko'rsata oladigan rasmiy rahbar, ya'ni uning ta'siri pozitsiyaga bog'liq bo'lsa, "bo'ysunuvchilar" ga ta'sir qiladi. Norasmiy rahbar – bu kompaniyada egallagan joyidan qat'i nazar, yetakchilikni ta'minlaydigan shaxs. Uning harakatining mohiyati ijtimoiy bo'lib, u "izdoshlariga" qaratilgan bo'ladi.

Yuqorida sanab o'tilgan xususiyatlar shaxsda yillar mobaynidagi tajriba va tug'ma iste'dod asosida shakllanib boradi.

Ta'lim jarayonida yoshlarning liderlik xususiyatlarini rivojlantirishda nimalarga e'tibor qaratish zarur. Bu borada quyidagi jihatlarga e'tibor qaratish muhim ahamiyat kasb etadi [5]:

Xatarlarni (risklarni) o'z zimmasiga olish va muvaffaqiyatsizliklardan o'rganish. Muvaffaqiyatsizliklardan qochib qutulish va har doim hayotda muvaffaqiyatli bo'lish mumkin emas. Shu sababli yosh avlod uchun har bir muvaffaqiyatsizlikdan saboq olish va hayotda davom etish juda muhimdir. Ular tavakkal qilishdan qo'rqmasliklari kerak va muammolarga duch kelgan holatda tegishli saboqlarni olishni o'rganishlari lozim. Xato qilmaydiganlar hayotda o'smaydilar. Rasmiy ta'lim tizimi shunday yo'lga qo'yilishi kerakki, bu o'quvchilarni tavakkal qilishga undaydigan va ularni xato va kamchiliklari uchun jazolamaydigan bo'lishi lozim. Insonning aql-idroki o'sishi va hayotdagi yuksalishi orttirgan tajribalari orqali bo'ladi.

Haqiqiy bizneslar bilan aloqa o'rnatish [4]: bizga ma'lumki, maktab va universitet o'qituvchilarining aksariyati korporativ va biznes tajribasiga ega emas. Shuning uchun ular o'qitishlari mumkin bo'lgan narsalar bu rasmiy ta'lim va kitoblardan olgan nazariy bilimlaridir. Biroq korporativ ish maktablarda o'rgatiladigan bilimardan tubdan farq qiladi. Shuning uchun maktablar va universitetlarni haqiqiy biznes dunyosi bilan bog'lash tavsiya etiladi. Bu yerda haqiqiy ish tajribasiga ega bo'lgan odamlar talabalarga real hayotiy misollar bilan ba'zi ma'ruzalar o'qishlari mumkin. Agar rasmiy ta'lim yaxshi tajribaga ega bo'lgan ishbilarmon tadbirkorlar bilan talabalar uchun murabbiylik va mentorlik dasturlari o'rnatilsa, bu yoshlarda liderlik, innovatorlik va tadbirkorlik qobiliyatini rivojlantirishga tubdan yordam beradi.

Ongni to'g'ri dasturlash. Muvaffaqiyat uchun yoshlarning ongini rivojlantirish va dasturlash juda muhimdir. Hayotiy misollar shuni ko'rsatadiki, xavfdan qochish uchun dasturlashtirilgan odamlar "men buni qila olmayman" yoki "men bunga qodir emasman",

deyishadi. Ammo “Men buni qanday qila olaman?” yoki “Nima qilsam buning uddasidan chiqaman?” degan savollar bilan yoshlar ongini to‘g‘ri yolga solishlari mumkin. Chunki bayonot ongni yopadi, savol esa ongni o‘ylashga va harakat qilishga ochib beradi.

Guruhlarda ishlashni o‘rganish. Bizning hozirgi ta‘lim tizimimiz yoshlarga faqatgina o‘ziga tayanib ishlashni o‘rgatadi. Hatto baholash testlari ham o‘quvchi va talabalarning o‘z bilimlarini baholashga qaratilgan va bunday tizim o‘ziga qaramlikni keltirib chiqaradi. Ammo real hayotda barchamiz bir-birimizga tobemiz va bir kishi o‘z kuchi bilan ko‘p narsaga erisha olmaydi. Shuning uchun ta‘lim tizimi yoshlarda boshqalar bilan ishlash va muloqot qobiliyatini rivojlantirish uchun individual emas, balki guruhda ishlash tizimlarini joriy qilishi lozim. Bu jamoaviy ruhni oshirish va hayotda muhim bo‘lgan bir-biriga bog‘liqlik hissini rivojlantirishga yordam beradi.

Moliyaviy savodxonlik. Bugungi dunyoda moliyaviy savodxonlik shaxsiy, oilaviy va biznes byudjeti va moliyasini boshqarishdagi eng muhim mahoratlardan biridir. Ta‘lim tizimida yoshlar o‘zlarining shaxsiy mablag‘larini tejash, sarflash va investitsiya qilish nuqtai nazaridan samarali boshqarish usullarini o‘rganishlari kerak. Qarz va soliq savodxonligi yoshlarning kelajakda o‘z bizneslarini ochishda va boshqarishda muhim rol o‘ynaydi [3].

XULOSA VA MUNOZARA

Xulosa qilib aytganda yoshlarda liderlik xususiyatlarini rivojlantirish uchun bugungi kunda mamlakatimizda barcha sharoitlar yaratilgan. Buning O‘zbekiston Respublikasi “Yoshlarga oid davlat siyosati to‘risda”gi, “Ta‘lim to‘g‘risda”gi Qonunlarida o‘z aksini topganligida ko‘rishimiz mumkin. Ushbu normalarni amaliyotga tatbiq etish yoshlarda liderlik xususiyatlarini namoyon bo‘lishida muhim rol o‘ynaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. M.Chemers, (2017) Yetakchilikning integrativ nazariyasi. Lawrence Erlbaum Associates, nashriyotchilar.
2. K.Turaev, Yoshlarda liderlik qobiliyatini rivojlantirish. Yangilanayotgan jamiyatda yoshlarning ijtimoiy faolligi: muammo va yechimlar. Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi maqolalar to‘plami. –T. 2020. 14-b.
3. R. B.Hojiev, , & D.O.Norboeva, (2021). Yoshlar ijtimoiy hayotining kognitiv asoslari. Academic Research in Educational Sciences, 2(2), 544-555.
4. M.Akimova “Bolalar va o‘smirlarning psixologik diagnostikasi” M.P.Akademiya 2015 y.
5. K.Abduraxmonov “Personalni boshqaruv”. Toshkent 2014 y.
6. A.Qosimov, N.Mo‘minov “Rahbarlik qobiliyati va boshqaruv malakalari”. Toshkent 2011 y.
7. L.I.Bojovich.“Shaxs va uning bolalik sahnasi” Moskva 2018 yil.